

Kdy může/nemůže rodič odmítnout léčbu dítěte

JUDr. Jana Konečná

AK PRUDIL a spol., s.r.o., Brno

Pojem dítě nebo nezletilý v běžném životě navozuje stav osoby, která není dostatečně tělesně a rozumově vyspělá a požívá ochrany od osob, které disponují dostatečnou tělesnou a rozumovou vyspělostí. Podle práva se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Otázkou je, zda děti dovedou a mohou se v určitých životních situacích rozhodnout na základě svého uvážení a zda jsou schopny rozlišit a posoudit obsah a závažnost svého rozhodnutí při poskytování zdravotních služeb?

Klíčová slova: nezletilý, tělesná a rozumová vyspělost, svéprávnost, rozhodnutí, zdravotní služba.

When a parent can/cannot refuse treatment for their child

The notion of a child or minor in everyday life induces a state of a person who is not sufficiently physically and mentally mature, and enjoys the protection of persons who have sufficient physical and intellectual development. Under the law, it is considered that any minor who has not acquired full legal capacity is eligible to legal acts in nature adequate mental and moral maturity minors his age. The question is whether children are able to, and may in certain situations to decide at its own discretion and whether they are able to distinguish and assess the content and the seriousness of his decision?

Key words: minor, physical and intellectual development, legal capacity, decisions, health service.

V současném moderním světě protkaném různými technologiemi, jejichž rozvoj a vývoj je překotný a které výrazně ovlivňují vzdělání nezletilých, nás vede k poznání, že je třeba nepodceňovat jejich schopnosti a umění se rozhodnout. Technické vymoženosti, které se stávají součástí našich životů, změnily zcela systém komunikace mezi lidmi a přístup k informacím, které se prolínají do všech oblastí lidské činnosti, včetně poskytování zdravotních služeb. Snahou zákonodárců je na aktuální vývoj techniky, vědy a společnosti jako celku reagovat, ale je to vždy s určitým zpožděním, mimo jiné způsobeným i dlouhým legislativním procesem. Právní úprava však ne vždy zohledňuje možnosti a schopnosti nezletilých, reflektuje potřeby konkrétního dítěte, aniž by rovněž omezila povinnosti a práva rodičů jako zákonných zástupců.

Jde-li o zdravotní služby, které spočívají v poskytování neodkladné péče, která není péčí podle ust. § 38 odst. 4, nebo akutní péče, a sou-

hlas zákonného zástupce nelze získat bez zbytečného odkladu, rozhodne o jejich poskytnutí ošetřující zdravotnický pracovník.^{1,2} Zdravotnický pracovník může v případech neodkladné a akutní péče poskytovat nezletilému pacientovi zdravotní služby bez souhlasu zákonného zástupce, pokud jeho souhlas nelze získat ve lhůtě bez zbytečného odkladu. Lhůta „bez zbytečného odkladu“ přímo neurčuje, v jakém konkrétním časovém okamžiku má lékař souhlas získat, nicméně z časového určení je třeba dovodit, že jde o velmi krátkou lhůtu, již je míněno bezodkladné, neprodlené, okamžité či bezprostřední jed-

1. Ust. § 35 odst. 3 ve spojení s ust. § 38 odst. 4 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém], Wolters Kluwer ČR [cit. 2016-26-3].

2. Ošetřujícím zdravotnickým pracovníkem se rozumí zdravotnický pracovník, který navrhuje, koordinuje, poskytuje a vyhodnocuje individuální léčebný postup u konkrétního pacienta a koordinuje poskytování dalších potřebných zdravotních služeb.

nání směřující k získání projevu vůle, tj. souhlasu. Vždy záleží na konkrétním případě, v závislosti na účelu a charakteru poskytované zdravotní službě (může jít o lhůtu v řádu dnů, maximálně týdnů). To ovšem neplatí, lze-li zdravotní služby poskytnout na základě souhlasu nezletilého pacienta, jestliže je provedení takového úkonu přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku.

Z výše uvedeného je patrné, že se jedná o případy jak neodkladné péče, tak akutní péče, kdy nelze získat souhlas zákonného zástupce nezletilého pacienta, avšak nejde o případy neodkladné péče nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví podle ust. § 38 odst. 4 zákona o zdravotních službách. Podle tohoto ustanovení u nezletilých pacientů lze poskytnout bez souhlasu neodkladnou péči, jde-li o léčbu vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta,

anebo o zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví. Ust. § 38 zákona o zdravotních službách pamatuje na možnost, kdy pacient není schopen vyslovit informovaný souhlas s poskytováním zdravotních služeb, a současně stanoví podmínky, za kterých lze poskytnout zdravotní služby bez jeho souhlasu.

Případy, kdy půjde o neodkladnou péči, která není péčí nezbytnou k záchraně života nebo zamezení vážného ohrožení zdraví, nejsou v praxi tak časté. Nicméně i s takovými situacemi se zdravotnický pracovník setkává a musí o nich rozhodnout. Rozhodnutí, o jakou zdravotní péči se jedná u konkrétního nezletilého pacienta, je otázkou medicínskou, nikoliv právní.

V případě, že nelze získat souhlas nezletilého pacienta a bez zbytečného odkladu nelze získat ani souhlas zákonného zástupce, rozhodne o poskytnutí neodkladné a akutní péče zdravotnický pracovník. Zdravotnický pracovník poskytne nezletilému pacientovi bez souhlasu neodkladnou péči vždy, pokud se jedná o léčbu vážné duševní poruchy, a pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta, a zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví.

V situaci, kdy rodič nebo oba rodiče doprovází nezletilého pacienta a nesouhlasí s poskytnutím neodkladné péče a nesouhlasí s ní ani sám nezletilý pacient, a tou neodkladnou péčí jsou zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví, nebo léčba vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta, lze tyto služby poskytnout bez jejich souhlasu. Rodič, resp. zákonný zástupce nemůže rozhodnout, tzn. odmítnout péči, například při podání krevní transfuze, která by představovala nezbytný zásah k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví nezletilého, a zdravotnický pracovník ji nemůže neposkytnout na základě vysloveného přání rodiče, event. rodičů. Touto problematikou se zabýval i Ústavní soud.³ V dané věci se jednalo o poskytnutí krevní transfuze nezletilému pacientovi trpící vysoce závažným zhoubným onemocněním, které

vede nezvratně, není-li adekvátně léčeno, ke smrti pacienta. Současné dostupné léčebné metody poskytují naději na vyléčení, při léčbě je však třeba aplikace krevních derivátů. O těchto skutečnostech byli oba rodiče informováni, ti však nemocnici sdělili, že jsou Svědci Jehovovi a od počátku léčby projevovali negativní postoj k aplikaci krevních derivátů. Protože si ale byli vědomi závažnosti onemocnění, dali k této léčbě souhlas. Nezletilý byl propuštěn do domácího ošetřování, kdy rodiče nezletilého byli opět poučeni o charakteru onemocnění a o potřebě dalšího bloku léčby chemoterapií. V několika dnech se stav nezletilého zhoršil, a tak byl přijat v nemocnici, kde bylo nutno podat i krevní transfuze. V prohlášení rodiče uvedli, že jsou si vědomi závažnosti onemocnění, avšak pokud léčení nezletilého bude vyžadovat další transfuze krve, nemohou s nimi pro náboženské přesvědčení a ze zdravotních důvodů souhlasit. Proto trvali na tom, aby nezletilý byl léčen pouze prostředky zmírňujícími bolest, a současně požádali o jeho převoz na vyšší pracoviště. Vzhledem k tomu, že rodiče nadále odmítají další léčbu chemoterapií spojenou s transfuzemi krve, jež však nemá žádnou alternativu, berou dle navrhovatele nezletilému jedinou naději na vyléčení a závažně tak ohrožují jeho zdravotní stav a život. Nezahájí-li dítě druhý blok chemoterapie v určeném termínu, bude v akutním ohrožení života. Ústavní soud ve svém rozhodnutí nadřadil omezení svobody výchovy rodičů a jejich náboženského vyznání ve prospěch práva dítěte na život. Zájem dítěte je tedy dle rozhodnutí Ústavního soudu nadřazen nad jakékoliv zájmy rodičů, přičemž v daném případě se jednalo o zásah v demokratické společnosti nezbytný, protože pro něj existovaly relevantní a dostatečné důvody – ochrana zdraví a života dítěte. Tyto zájmy byly zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, protože život a zdraví dítěte jsou v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.

Zdravotnický pracovník nemůže přijmout písemný nesouhlas, tzv. negativní revers, kterým by ohrozil nezletilého pacienta neprovedením neodkladné péče nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví. Naopak musí vždy poskytnout zdravotní služby na náležité odborné úrovni podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na

konkrétní podmínky a objektivní možnosti, tzn. lege artis, bez ohledu na stanovisko rodiče, resp. zákonného zástupce. V případě, že je zákonný zástupce přítomen při poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi a nesouhlasí s poskytnutím shora uvedeně péče, zdravotnický pracovník bez ohledu na jeho názor zdravotní službu poskytne. Stejná situace nastane, pokud nesouhlasí i sám nezletilý pacient. Jsou však naopak situace, kdy lékař negativní revers může přijmout, např. navrhovaná extrakce zubů nebo nasazení rovnátek.

Obecně se nezletilému pacientovi poskytují zdravotní služby se souhlasem zákonného zástupce s výjimkou případů, kdy je lze poskytnout bez souhlasu. Vždy je třeba zajistit názor nezletilého pacienta, pokud je s ohledem na svůj věk schopen pochopit informace podávané zdravotnickým pracovníkem a celou situaci a vyjadřovat se k nim. Názor nezletilého se zaznamenává do zdravotnické dokumentace. Jeho význam narůstá s věkem nezletilého a stupněm rozumové vyspělosti. Požadavek, že s každou zdravotní službou musí souhlasit zákonný zástupce, nemá oporu v právních předpisech. Zákon o zdravotních službách stanoví, že pokud jsou zdravotní služby poskytovány na základě souhlasu nezletilého pacienta, je zdravotnický pracovník oprávněn podat zákonnému zástupci nezletilého informaci o poskytnutí zdravotních služeb.

V případech, kdy nezletilý pacient, rozumně vyspělý (dle občanského zákoníku se jedná o nezletilého staršího 14 let), nesouhlasí s poskytováním zdravotních služeb a jeho zákonný zástupce souhlasí, lze zdravotní službu nezletilému poskytnout jen se souhlasem soudu. Stejně bude muset být postupováno, pokud jeden ze zákonných zástupců vysloví se zdravotní službou souhlas a druhý zákonný zástupce aktivně nesouhlas.

Nezletilý pacient může požadovat, aby při poskytování zdravotních služeb nebyl přítomen zákonný zástupce, popřípadě osoby určené zákonným zástupcem, pěstoun nebo jiné osoby, do jejíž péče byl pacient na základě rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu svěřen, uvede-li, že se jedná o osobu, která ho týrá nebo jinak zneužívá či zanedbává. Poskytovatel zdravotních služeb vyhověl žádosti nezletilého pacienta a vyloučí shora uvedené osoby při poskytování zdravotních služeb minimálně do doby, než vyšetřením

3. Nález Ústavního soudu ČR (ÚS) III. ÚS 459/03 ze dne 20. 8. 2004. In: ASPI [právní informační systém], Wolters Kluwer ČR [cit. 2016-26-3].

vyloučí známky zneužívání, týrání nebo ohrožování zdravého vývoje nezletilého pacienta. Odmítnutí rodiče, zákonného či jiného zástupce s takovým postupem nemá vliv na poskytované zdravotní služby.

Podle ust. § 5 odst. 1 písm. b) zákona o zdravotních službách je neodkladnou péčí zdravotní péče, jejímž účelem je zamezit a omezit vznik náhlých stavů, které bezprostředně ohrožují život, nebo by mohly vést k náhlé smrti, nebo k vážnému ohrožení zdraví, nebo způsobují náhlou nebo intenzivní bolest, nebo náhlé změny chování pacienta, které ohrožují samotného pacienta nebo jeho okolí. Z uvedeného ustanovení neodkladné péče je třeba rozlišit, kdy se jedná o neodkladnou péči a neodkladnou péči nezbytnou k záchraně života nebo zamezení vážného ohrožení zdraví.

Ze shora uvedeného vyplývá, že se jedná o stavy, u kterých zdravotnický pracovník musí poskytnout péči vždy bez ohledu na vůli rodiče i samotného nezletilého pacienta, tj. při ohrožení života, ohrožení zdraví, u zdravotního stavu, který způsobuje náhlou nebo intenzivní bolest, nebo se jedná o náhlé změny v chování pacienta, které ho nebo jeho okolí ohrožují. Mezi neodkladnou péčí patří i veškerá diagnostická vyšetření i výkony vedoucí k případnému vyloučení nebo potvrzení zdravotního stavu pacienta. Za neodkladnou péči považujeme stav, kdy je ohrožen život, je vážně ohroženo zdraví, zdravotní stav způsobuje náhlou nebo intenzivní bolest nebo způsobuje náhlé změny v chování člověka ohrožujícího sebe nebo své okolí. Naproti tomu akutní péče je péčí, jejímž účelem je odvrácení vážného zhoršení zdravotního stavu nebo snížení rizika vážného zhoršení zdravotního stavu tak, aby byly včas zjištěny skutečnosti nutné pro stanovení nebo změnu individuálního léčebného postupu nebo aby se

pacient nedostal do stavu, ve kterém by ohrozil sebe nebo své okolí.

Závěrem lze tedy říci, že v případě, že se jedná o neodkladnou nebo akutní péči o nezletilého pacienta a nelze získat souhlas jeho zákonného zástupce, případně nestačí souhlas nezletilého pacienta, nebo ani ten nelze získat, zdravotnický pracovník poskytne potřebnou zdravotní péči i bez tohoto souhlasu. V případě neodkladné péče, tj. péče nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví nezletilého pacienta, poskytne se potřebná zdravotní péče bez souhlasu pacienta i bez souhlasu zákonného zástupce, popř. zástupců. Totéž platí v případě léčby vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta. Tyto zdravotní služby lze poskytnout bez ohledu na stanovisko zákonného zástupce.

Zákonný zástupce při odmítání péče nezletilému pacientovi by si měl uvědomit následující situace. Nezletilý pacient starší 14 let, je schopen se rozhodnout a vyslovit souhlas s jakoukoli péčí, vyjma té, kterou lze poskytnout bez souhlasu, jeho zákonný zástupce však vysloví nesouhlas, tudíž o poskytnutí zdravotní služby rozhodne soud. Dochází ke střetu názorů nezletilého a zákonného zástupce, a zdravotnický pracovník musí vyčkat na rozhodnutí soudu. Tatáž situace nastane, pokud nezletilý vysloví nesouhlas, zákonný zástupce souhlas, nebo nezletilý vysloví nesouhlas, jeden ze zákonných zástupců vysloví nesouhlas a druhý ze zákonných rodičů se aktivně přihlásí a vysloví souhlas. Jak již bylo řečeno výše, rodiče by měli akceptovat názor nezletilého a na základě rozumného uvážení by měli klást větší důraz na komunikaci a vysvětlení si situace mezi sebou a jejich nezletilým dítětem, aby se předcházelo nedorozumění a rozhodování o zdravotním stavu v soudním řízení.

Souhlas s poskytnutím zdravotních služeb může poskytnout nezletilý pacient, pokud je to přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti, což musí posoudit zdravotnický pracovník, resp. lékař. Na druhé straně lékař má právo rozhodnout, že neposkytne zdravotní služby kromě neodkladných zdravotních služeb nezletilému pacientovi bez předchozího informovaného souhlasu jeho zákonného zástupce. V případě, kdy nezletilý pacient odejde nebo zákonný zástupce nezletilého vezme a společně opustí zdravotnické zařízení, lze takové jednání označit za útěk, pokud by tímto byl ohrožen život nebo zdraví nezletilého. Zdravotnický pracovník je povinen takové jednání oznámit na Policii ČR s tím, že nezletilý pacient je ohrožen na životě nebo vážně ohrožen na svém zdraví a on sám nebo jeho zákonný zástupce proti rozhodnutí lékaře opustili zdravotnické zařízení. Lékař má i v těchto situacích signační povinnost vůči orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Dospěje-li lékař k závěru, že např. přerušením léčby na přání jednoho ze zákonných zástupců nebude nezletilý ohrožen na životě, ani mu nebude vážně poškozeno zdraví, ale bude ohrožen jeho zdravý vývoj, měl by oznámit orgánu sociálně právní ochrany dětí, že jeden ze zákonných zástupců svým nesouhlasem s léčbou poškozuje zdravý vývoj nezletilého.

Je zcela na lékaři, aby posoudil, zda zákrok je či není neodkladný. V případě plánovaného výkonu, který nebude neodkladný, je třeba poskytnout informace pro případ, že výkon nebude proveden, o možných důsledcích pro zdravotní stav nezletilého a vyžádat si písemný nesouhlas, tzv. negativní revers.

Jde-li o neodkladnou péči o nezletilého pacienta, poskytne se bez souhlasu zákonného zástupce a revers v těchto případech nelze přijmout.